

CONTEXT

Časopis za interdisciplinarne studije
9:2 (2022), 151-155

Prikaz knjige - Book Review

DOI: 10.55425/23036966.2022.9.2.151

Mohammad Omar Farooq, *Ka našoj reformaciji: od legalizma ka vrijednosno orijentiranom islamskom pravu i jurisprudenciji*, Sarajevo: Centar za napredne studije, 2020. 288 str., ISBN 978-9926-471-38-5.

O autoru

Mohammad O. Farooq je profesor na Odsjeku za ekonomiju i finansije Univerziteta u Bahreinu i direktor Centra za islamske finansije na Institutu za bankovne finansije Bahreina. Dvadeset godina predavao je ekonomiju i finansije u SAD-u, gdje je i doktorirao na Univerzitetu Tennessee 1988. godine. Među njegovim istraživačkim interesima su ekonomski razvoj, povijest ekonomske misli kao i islamska ekonomija i bankarstvo. Također, u svojim djelima bavi se šerijatom, hadisom i islamskom jurisprudencijom.

Djelo *Ka našoj reformaciji: od legalizma ka vrijednosno orijentiranom islamskom pravu i jurisprudenciji* podijeljeno je u sedam poglavlja. Pored osnovnih poglavlja, 282 stranice knjige obuhvataju i zahvalu i riječ izdavača, potom predgovor koji je napisao Taha Dž. Alvani, bibliografiju, indeks, te preporuku drugih autora za knjigu. Nastalo je kao zbir zasebnih eseja objedinjenih u cjelinu.

Glavna teza knjige

Postojanje potrebe za usmjeravanjem ka vrijednosno orijentiranom pristupu u razumijevanju šerijata i života u cilju prevladavanja krize u kojoj se nalazi muslimanski svijet.

Autor svoju tezu argumentuje sljedećim dokazima:

1. Vrijednosno orijentirani pristup uvažavao se u ranoj muslimanskoj povijesti.
2. Tumačenja Kur'ana i sunneta nisu fiksirana u vremenu i prostoru. Naprotiv, interpretativni konstrukti pogrešivih ljudi imaju svoj rok trajanja, te je njihovu relevantnost potrebno preispitivati. Dakle, postoji potreba za razumijevanjem prošlosti, umjesto slijepog slijedenja.
3. Autor uočava potrebu za direktnim povezivanjem s Kur'anom i sunnetom, umjesto bavljenja beskrajnim dedukcijama i skolastičarskim shvaćanjima ranijih pravnika.
4. Legalistički pristup šerijatu donio je mnogostruke negativne posljedice: uskraćivanje prava različitim društvenim kategorijama, preokupiranost sitnicama, zloupotrebu termina „šerijat“, pogrešnu primjenu „hudud“ zakona, kao i pravnih izvora: hadisa, idžma'a i kijasa, te odstupanje od intencija uspostavljanja šerijatskih propisa. Autor u knjizi istražuje mnoge aspekte pogrešne primjene šerijata i „hudud“ zakona.
5. Autor prepoznaje mnogobrojne mitove, zloupotrebe i problematična pitanja u percipiranju šerijata i njegovih izvora, koje u djelu predstavlja i analizira.
6. Autorovu tezu možemo sažeti u sljedećem: Uzrok krize muslimanskog svijeta jeste nedostatak opredijeljenosti za sržne islamske vrijednosti. Ako se prekine sa slijepom imitacijom prošlosti, otvorit će se vrata razumijevanja i obnoviti dostojanstvo i integritet islamskog svijeta. Zbog toga autor poziva na primjenu vrijednosno orijentiranog pristupa u određivanju načina na koji će muslimani razumijevati šerijat i svakodnevni život.

Sadržaj knjige

U Uvodu nam autor daje pregled ranije literature o ovoj temi, uz kritiku iste te prepoznaje da je mnogo fikhskih propisa u raskoraku s vremenom.

Drugo poglavlje govori o *šerijatu*: o problemu njegove zloupotrebe, definiranju i odnosu s terminima „islam“ i „zakon“, potom propituje njegovu „božanstvenost“ i nepromjenjivost, te diskutuje o mogućnosti i smislu zakonskog nametanja šerijata i pitanju da li šerijat ima jasnu uputu za svako područje života.

Autor u ovom poglavlju kritikuje legalizam koji dovodi do posljedica koje su u suprotnosti s intencijama šerijata te predstavlja vrijednosnu orijentaciju pri njegovom razumijevanju, dajući primjer vrijednosti koje muslimani treba da čuvaju.

U trećem poglavlju autor analizira mjesto hadisa kod učenjaka, pri čemu govori o određenim mitovima u vezi s hadisom te o zloupotrebi hadisa u formuliranju valjanosti islamskih propisa. Autor razlikuje sunnet (riječi i djelo Poslanika, a.s.) i hadis (iskaz o tom djelu), te pri analizi nema namjeru umanjiti značaj sunneta, nego objektivno propitati konačnu i kategoričku vrijednost hadisa pri prosuđivanju, što i sam ističe.

Četvrto i peto poglavlje donose analizu *idžma'a* i *kijasa* kao izvora islamskog prava, pri čemu autor propituje realno postojanje idžma'a te predstavlja probleme u njegovom definisanju. Zatim predstavlja različita gledišta o kijasu, pri čemu govori o nekim problematičnim pitanjima i rješenjima proisteklim iz pogrešnog rasuđivanja kijasom.

Šesto poglavlje, na koncu, iznosi potrebu empirijske osnove u islamskom fikhu i ekonomiji, te potrebe obrazovanja u pravu orijentisanom na život, a ne na tekst, te govori o važnosti indukcije.

Analiza i ocjena

Autor nastoji propitati i ponuditi općenite odgovore na široko ukorijenjene probleme muslimanskog svijeta. Važna karakteristika njegovog djela jeste konstruktivno propitivanje, koje, autorovim riječima, „Bog prihvata kada ga prati pozitivan stav“. Autor nudi opću metodologiju koja predstavlja drugi dio jednačine, tj. prijedlog općeg rješenja i stava u rješavanju problema svakodnevnog života i razumijevanju šerijata, umjesto rješenja pojedinačnih, sporadičnih pitanja, što smatramo vrijednom osobinom ovog djela.

Njegova metodologija ogleda se u iznošenju tradicionalnog stava i njegove argumentacije u analizi svakog poglavlja, potom u predstavljanju različitih (postojećih i mogućih) gledišta, koja autor zastupa, pozivajući se na klasike, ali i savremenike koji dijele stav s autorom. Metode koje je autor koristio su: metoda tekstualne analize u analiziranju tekstualnih dokaza (Kur'ana, sunneta i riječi ranijih učenjaka), komparativna metoda u predočavanju i sučeljavanju stavova, te deduktivna metoda u izvođenju općih zaključaka.

Iako jeste ponudio opće smjernice, namjera autora nije bila analiziranje pojedinih pitanja do u detalje; on po vokaciji nije pravnik niti se trudi to biti; njegova namjera bila je postaviti prava pitanja koja će potaknuti razmišljanje u pravom smjeru.

Autor ispravno prepoznaje postojanje vrijednosne orijentacije u prošlosti, kako kod prvih učenjaka koji nisu bili imitatori, tako i kod kasnijih učenjaka koji su pioniri u razumijevanju orijentiranom ka *mekasidu*, koji i sam uvažava.

Pozitivnom stranom ovog djela smatramo i uočavanje potrebe za preispitivanjem rješenja ranijih učenjaka koja su bila plod njihovog vlastitog razumijevanja i intelektualnog pregnuća. Autor cijeni vrijeme i prostor kao faktore razumijevanja i življenja islama, te im na ovaj način želi priznati važnost koju imaju.

Ponekad se čitatelj ne može oteti dojmu da autor ne uspijeva pozicionirati pojam šerijat i razgraničiti ga od pojmova „islam“ i „zakon“, pri čemu u djelu često kritikuje šerijat i njegovo božansko porijeklo, prepoznajući nedostatke upravo u fikhu, ljudskom razumijevanju Božije namjere. Autor u jednom trenutku daje definicije šerijata i fikha, međutim ne ostaje dosljedan tim definicijama kasnije u djelu. Zbog toga će autor u ovom djelu propitivati božansku narav šerijata napominjući kako je mnogo zakona i rješenja proizvod ljudskog razumijevanja, što je u domenu fikha (jurisprudencije). Također, važno je napomenuti da se s autorovim stavom o promjenjivosti (dijela) šerijata ne slaže ni izdavač na engleskom jeziku (IIIT), što je navedeno na početku djela.

Direktno povezivanje s Kur'anom i sunnetom, praćeno vrijedonosnom orijentacijom u njegovom razumijevanju, vodi ka rješavanju mnogih savremenih problema muslimanskih društava, međutim autorova očekivanja da svaki muškarac i svaka žena svoju spoznaju crpe direktno s Izvora smatramo prevelikim.

Najveća vrijednost ovog djela ogleda se u prepoznavanju negativnih posljedica legalističkog pristupa: zloupotrebe, pogrešna primjena i posljedice suprotne intencijama dovele su do pogrešnog predstavljanja islama nemuslimanima, do uskraćivanja prava i nepravdi, iskorištavanju vjerskih izvora i argumenata u nečasne namjere te do preokupiranosti sitnicama u odnosu na krupne stvari, pred kojima se zatvaraju oči. Neosjetljivost na ženska prava, eksploatacijske „beskamatne“ banke, dogme i puritanizam u teologiji te uređenost saffova u džamijama uz neuređenost saobraćaja – posljedice su koje pokazuju broj i opseg problema koji nastaju ovim pristupom.

S obzirom na to da autor poziva na ispravno razumijevanje izvora šerijatskog prava, u nekoliko poglavlja obratio je pažnju i na mitove o alatima usuli-fikha te na pogrešna korištenja ovih alata. Prepoznavanje ovog problema također smatramo pozitivnom osobinom ovog djela. Najvažnija pitanja idžma'a o kojima nema slaganja među islamskim pravnicima, te kijas koji se donosi deduktivno, bez empirijskog i statističkog istraživanja o utjecaju i posljedicama rješenja koje bi nastalo, a koje će se kasnije predstaviti šerijatskim pravilom – dovode do prava koje je orijentirano na tekst, a ne na život i ljude koji će biti njegovi objekti.

Zaključak

Djelo *Ka našoj reformaciji: od legalizma ka vrijednosno orijentiranom islamskom pravu i jurisprudenciji* vrijedna je misao koju preporučujemo istraživačima u poljima islamske jurisprudencije i drugih tradicionalnih islamskih znanosti. Smatramo da je autor uspio u svojoj namjeri da postavi pitanja koja će potaknuti istraživače na razmišljanje u pravom smjeru i predstavi negativne strane legalističkog te pozitivne strane vrijednosnog pristupa. Aktuelne teme i otvoren um, kao i konstruktivno propitivanje, neće nijednog čitatelja ostaviti ravnodušnim.

Edin Čolaković